

Divisionskommando- bygningen i Roskilde

AF JES FABRICIUS MØLLER

I årbog for Historisk Samfund for Roskilde Amt 2020 skriver Kim Furdal en lang artikel om ejendommen Dronning Margrethesvej 39 i Roskilde.

Hvad huset har været brugt til, kommer Furdal ikke ind på andet end ganske kort at skønne, at formålet har været militært. Det forekommer umiddelbart kontraintuitivt, da bygningen dengang lå i byens allerøstligste udkant, mens kasernen blev opført i det, der dengang var byens vestligste udkant.¹ Men Furdal skønner rigtigt.

Huset blev ifølge Weilbachs Kunstnerleksikon tegnet i 1914 af Sven Sinding (1889-1929), men det er ikke hans navn, der står under den bevarede tegning af huset.² Den er signeret Carl Frederik Suhr Schouboe, der var kaptajn ved Ingeniørregimentet i København.³ Furdal mener i huset at se en inspiration fra slesvigsk arkitektur. Mere om det til slut. Først om husets oprindelse.

Divisionskommandoen til Roskilde 1909-1922

Som følge af hærloven af 30. september 1909 blev Danmarks forsvar forskudt fra vest mod øst. Der blev rustet vældigt op på Sjælland, og der blev bygget kaserner i flere sjællandske byer i årene op til 1. Verdenskrig, således også i Roskilde, der blev garnisonsby i 1913. De omfattende byggerier i den forbindelse havde både kommunale og statslige bygherrer, og Sinding var ansat som arkitekt i ingeniørkorpset, altså for den statslige del af byggerierne.⁴

Den danske hær var opdelt i tre divisioner, hvoraf den 3. omfattede de på Sjælland uden for hovedstaden garnisonerede tropper. Bygningen på Dronning Margrethesvej blev opført til brug for divisionskommandoen for 3. division og havde altså ikke noget direkte at gøre med byens garnison. Derimod må man skønne, at placeringen af divisionskommandoen i Roskilde skyldtes byens centrale placering på Sjælland, og nærheden til banegården muliggjorde iltransport til de øvrige garnisonsbyer Holbæk, Ringsted, Slagelse, Næstved og Vordingborg samt naturligvis hovedstaden. Det er tankevækken-

Jes Fabricius Møller (f. 1966) er dr.phil., lektor i historie på Københavns Universitet og kgl. ordenshistoriograf. Han har boet i Roskilde siden 1999.

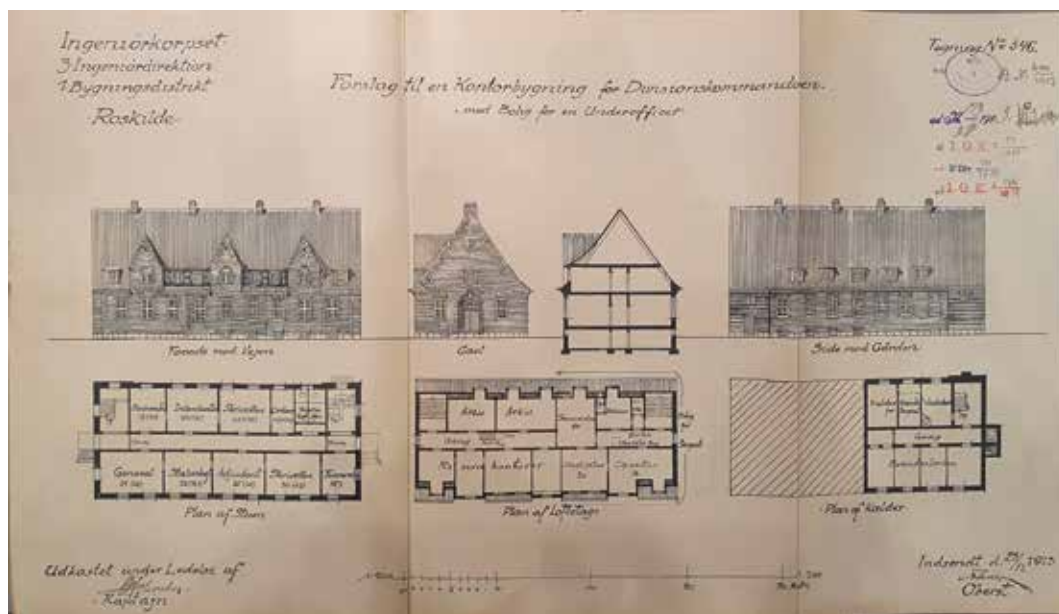

Fig. 1. Tegningerne bærer ikke Sindings signatur, men derimod hans chefs, kaptajn Schouboe. Af påtegningerne øverst til højre kan man se, hvordan udkastet er gået sin gang igennem det militære system.

de, at hvis tyskerne havde valgt at åbne nordfronten i den verdenskrig, der udbrød i august 1914, ville forsvaret af Sjælland indledningsvis have været koordineret fra Dronning Margrethesvej i Roskilde. Det blev heldigvis ikke tilfældet.

Da det først kom på tale at flytte divisionskommandoen til Roskilde, var det planen, at den skulle flytte ind i Palæet ved domkirken, men det strandede på betænkninger ved rumfordelingen, og man mente i øvrigt også, at den pigeskole, der også holdt til i palæet ville forstyrre medarbejderne for meget. Derudover overvejede man at erhverve villaen Ringstedgade 19, der havde tilhørt netop afdøde Edele Kornerup, enke efter agent Kornerup, men Krigsministeriet endte med i en skrivelse af 24. jan. 1914 til Ingeniørkorpset "med visse Indskrænkninger" at approbere det af korpset indsendte forslag "til en Kontorbygning i Roskilde for 3' Divison med Bolig for en Befalingsmand og en Staldbygning for Divisionens Heste". Man forhandlede med Roskilde byråd om erhvervelse af to parceller af Roskilde adelige Jomfruklosters jorder, men forhandlingerne trak ud, fordi "der paa disse Grunde hvilede forskellige, for benyttelsen generende servitutter", som det hedder i ingeniørkorpsets sammenfatning af sagen dateret 29. maj 1914. Der var bl.a. tale om, at der krævedes dispensation til at opføre kvisten som en halvetaage.⁵

Byggeriet gik derefter hurtigt. Hvad sagerne i Krigsministeriets arkiv ikke oplyser os om, kan man følge i Statsbibliotekets – nu Det kongelige Bibliotek – fortjenstfulde digitalisering af aviserne, suppleret af de digitaliserede folketællinger.

Bygningen blev taget i brug den 20. oktober 1914 som kommandobygning for hærens 3. division.⁶ Furdal bemærker, at det omgivende kvarters huse har ligheder med divisi-

onskommandobygningen, men det er ikke så sært, for vi kan i *Roskilde Dagblad* læse, at Sinding blev antaget som kommunens censor ved opførelsen af villaer på klosterjorden.⁷ Måske har han endda også slået en streg eller to.

Ved folketællingen i 1916 anføres huset som værende "3. Divisions Administrationsbygning", og på adressen blev registreret en række yngre mænd, der var indkaldt som soldater, samt en premierløjtnant Leschly og hans familie. Desuden blev det noteret, at intendant Aa. R. Gjerlev var fraværende under tællingen.⁸ De højerestående officerer, som arbejdede på stedet, har haft bolig andetsteds, må man formode. Divisionsintendanturen – som var en del af hærens forplejningskorps – støder vi f.eks. på i en annonce fra februar 1916, hvor intendanturen varslede en auktion over tre udjente trækheste på Hestetorvet.⁹

Efter hærloven af 1922 blev en række af de sjællandske kaserne og militære bygninger sat til salg. 3. Divisions stab blev forlagt fra Roskilde til København pr. 1. november 1923.¹⁰ Salget blev annonceret i aviserne som en 2080,4 m² grund og en beboelsesbygning på ca. 290 m²: "1. Etage: Kontorer, 2. Etage: 1 Stk. 5 Værelses Lejlighed samt Kontorlokaler. Stald til 4 Heste. Villaservitut."¹¹

Kaptajn V. Fenger

Salget udviklede sig til en budrunde mellem flere interessenter, herunder flere lokale. På vegne af Odd-Fellow-logen bød muremester J.P. Olsen 40.000 kroner, som han siden forgæ-

Fig. 2. Det oprindelige udkast til bygningens facade rummede tre gavlvviste, mens den færdige bygning endte med at have to.

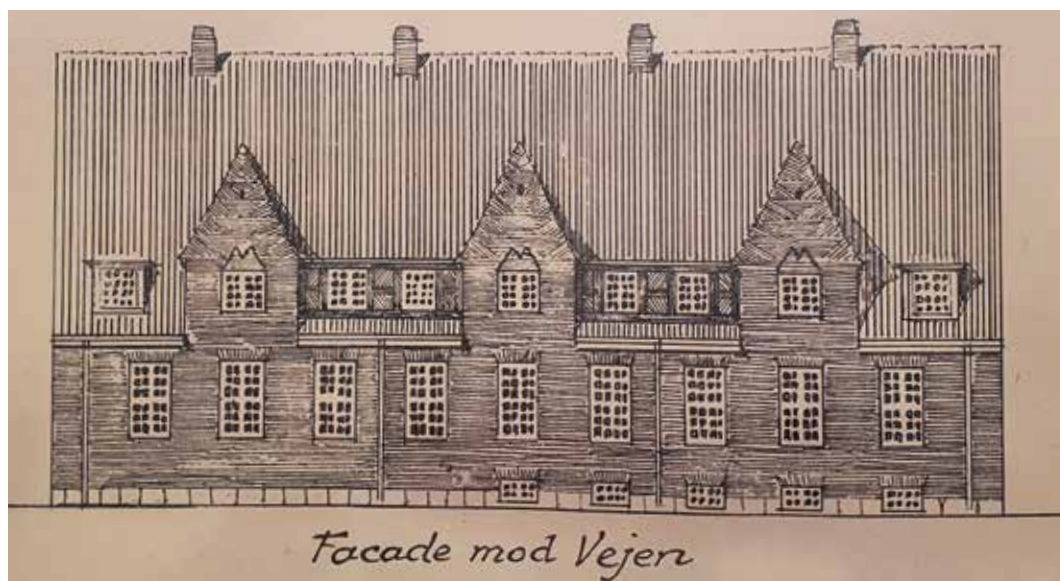
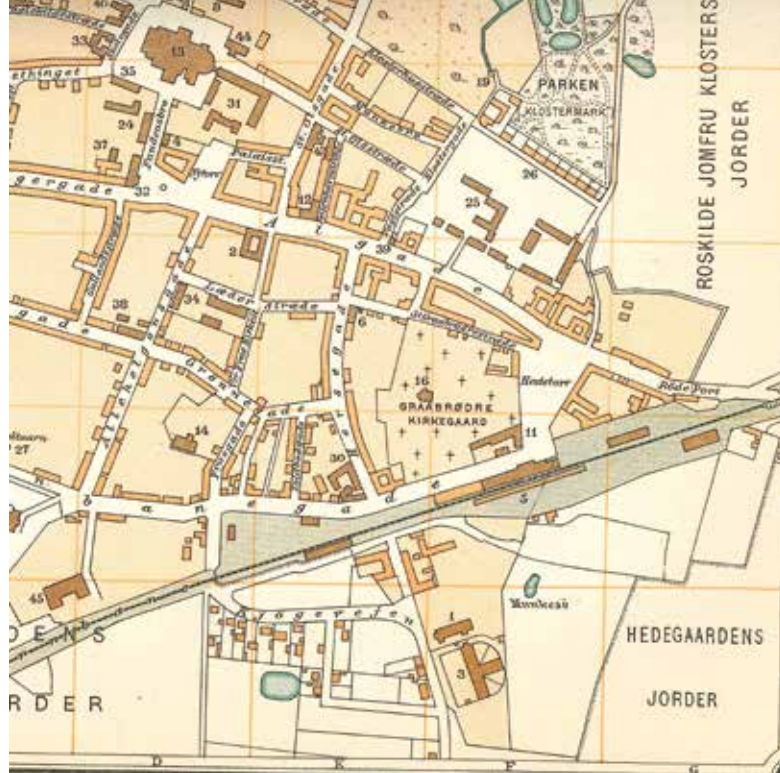

Fig. 3. Kort over Roskilde fra 3. udgave af Traps Danmarksbeskrivelse, 1906. Endnu på dette tidspunkt var den østlige ende af byen domineret af klosteret og dets avlsgård, der stødte direkte op til egen dyrket jord.

ves forhøjede. Malermester Børresen bød på vegne af et konsortium 47.000, og Roskildes stadsingeniør Mortensen bød 53.000 – på byens brevpapir, men på egne vegne. Bestyrerinden for pigeskolen i Palæet, Louise Lønholdt, bød 55.555 kroner, men husets udnyttelse til skoledrift strandede på, at det stred imod de servitutter, som klosterets patroner havde fået tinglyst, da jorderne var blevet solgt til kommunen i 1908 med henblik på udstykning.¹² Også Roskilde Amts Sogneforning meldte sig som interessent med henblik på indretning af et plejehjem. Budrunden foregik ikke snorlige, og Børresen og konsorter erklærede sig da også noget brøstholdne over fremgangsmåden, da de fandt ud af, hvem køberen var.¹³

Offentligheden fik oplysning om, hvem der havde vundet budkonkurrencen i februar 1924, her i *Roskilde Avis'* gengivelse:

”Som kort meddelt i Gaar har Forsvarsministeriet nu endelig afhændet Divisionskommandobygningen på Dr. Margrethesvej. Bygningen er købt af et konsortium, repræsenteret ved Kaptajn V. Fenger, for 56,000 Kroner. Kaptajn Fenger ser sig ikke i Stand til at oplyse, hvem Konsortiet består af, men efter hvad vi erfarer fra anden Side, findes bl. andet Navne som Baron Reedtz-Thott, Etatsraad Monberg, Generalkonsul Johan Hansen og Godsejer Schou, Palsgaard, paa Listen.”

Det var planerne at indrette huset til et hjem for for ”bedrestillede enlige eller ældre Mennesker”. Kaptajn Fenger meddelte avisen, at ideen var hans egen, og at han havde ventileret den allerede i 1922 for ministeriet. Det var før den offi-

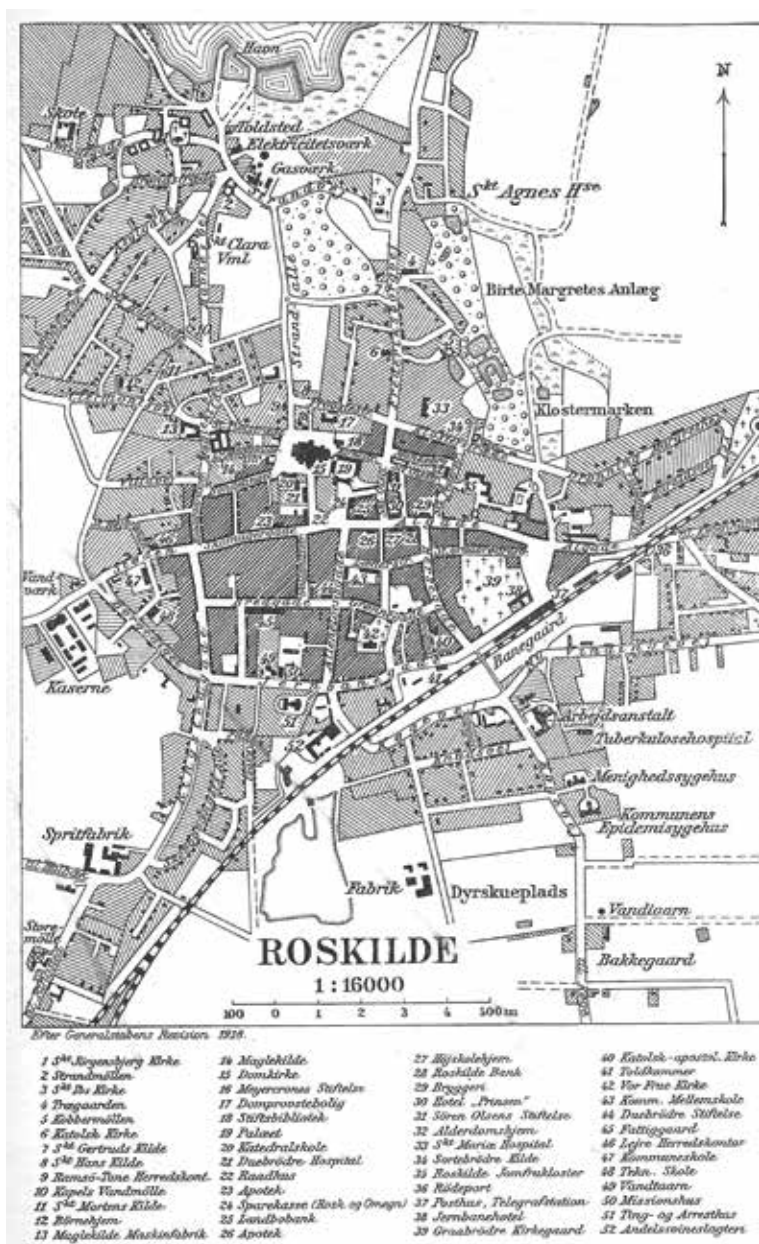

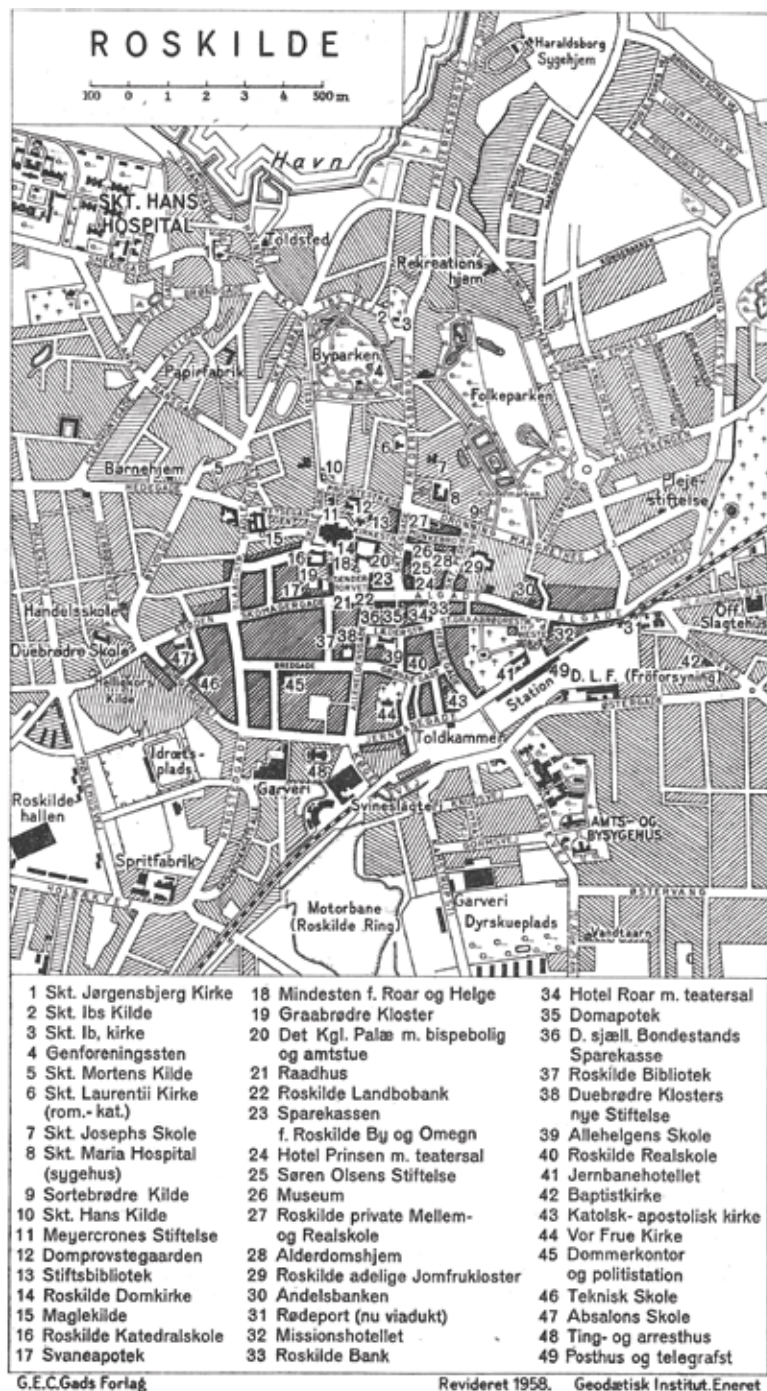
Fig. 4. Roskilde iflg. 4. udgave af Trap, ca. 1920. Udstykningen af klosterets jorder er i fuld gang. Kong Valdemarsvej er endnu blot en lille stikvej, og den vestlige del af den nuværende Dronning Margrethesvej hedder endnu Klosterstræde.

cielle meddelelse om forlægningen af divisionskommandoen, som imidlertid var en forventet følge af hærloven af 1922.¹⁴

Vagn Petersen Fenger (1876-1945) blev i 1912 gift med Ellen Høgh. Ægteparret kom til Roskilde fra Jylland, da byen blev garnisonsby i 1913. Parret adopterede en søn, Carl, i 1918.¹⁵ Da Fenger forlod byen omtrent 25 år senere, gav *Roskilde Avis* følgende portræt af ham:

"Kaptajn Fenger er født i Aarhus som Søn af den kendte Professor P.B. Fenger og Hustru, født Dorph-Petersen. Allere-

Fig. 5. Roskilde iflg. 5. udgave af Trap, ca. 1960. Klosterets fortid har sat sig enkelte spor i navne som Klostermarken og Klosterengen, der vidner om fordums hovedgårdsdrift. Plejestiftelsen på Dronning Margrethesvej er nu indtegnet på kortet.

de som ung valgte han officersvejen og tog som kun 19-aarig Adgangseksamen til Officersskolen. I 1899 blev han Premierløjtnant, og i 1911 udnævntes han til Kaptajn efter først at have virket som Lærer ved Officersskolen på Frederiksberg Slot og

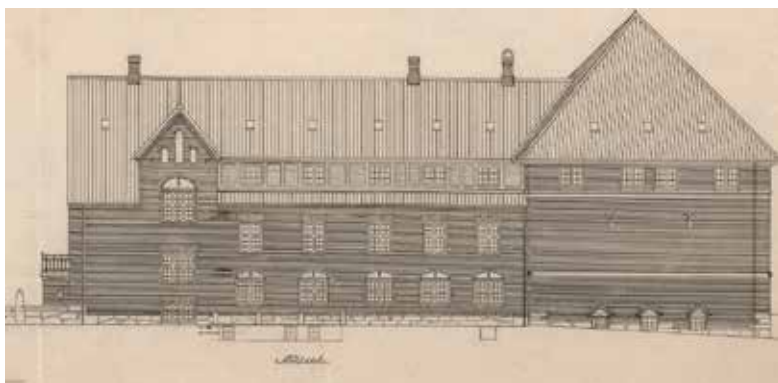

Fig. 6. Martin Nyrop gjorde til Vallekilde Højskole 1907-8 også brug af gavlkvisten og de sammenhængende kvistvinduer som motiv. (Kunstakademiet's samling af arkitekturtegninger).

have gjort et Aars Tjeneste ved Rytteriet. Da Garnisonen i en Række jyske Byer i 1913 flyttedes og ogsaa Aarhus-Garnisonen maatte finde sig i sin Skæbne og overflyttedes til Roskilde, flyttede Kaptajn Fenger med og blev Kompagnichef her, og som saadan virkede han under hele Verdenskrigen, indtil Hærloven af 1922 tilbød en Række Officerer at fratræde med fuld Pension. Kaptajnen tog da sin Afsked og overtog efter Forhandling med daværende Forsvarsminister Søren Brorsen Divisionskommandobygningen paa Dr. Margrethevej og oprettede her fra 1924 et Hjem for Enligtstillede.”¹⁶

Ved folketællingen i 1925 står kaptajn Fenger anført som ejer af ejendommen, der dengang havde adressen Dronning Margrethesvej 17, men han boede der ikke. Der var 17 logerende i ejendommen, overvejende yngre kvinder, men også ældre mænd og kvinder, alle enlige.¹⁷ Hjemmet kaldtes ”Pension Roskilde Fjord”, men det blev kendt som ”Kaptajn Fengers Hus”. Man kan følge det i aviserne, ikke mindst fordi Fenger ofte averterede efter personale.¹⁸

På et tidspunkt har kaptajn Fenger – man kan forstå, at fru Fenger har været skrøbelig af helbred¹⁹ – opgivet den daglige drift, der blev overtaget af Anna Ørum.²⁰

Amtsplejestiftelsen 1937-2006

Dronning Margrethesvej var i 1930 blevet forlænget mod vest, ved at det tidligere Klosterstræde nu blev omdøbt, således at vejen fik sin nuværende udstrækning. Det skete ved et byrådsmøde 15. oktober, hvor også udstykningens øvrige gadenavne blev fastlagt.²¹ Kaptajn Fengers Hus skiftede derfor også adresse til nr. 39.

I 1937 afhændede Fenger huset til kommunen, som ønskede at indrette et hjem for ”kronisk syge”, stod der i *Roskilde Avis*.²² Hjemmet indledte sin virksomhed året efter i et

samarbejde mellem Roskilde Amt og Roskilde Kommune i henhold til Lov om offentlig Forsorg af 20. maj 1933, §39, der tilsiger oprettelsen af amtslige plejestiftelser. Den officielle indvielse fandt sted den 8. marts 1939, og i en stor reportage med foto berettede *Roskilde Avis* om Amtsplejestiftelsens indretning og drift. Den var tænkt som en mellemting mellem et sygehus og et alderdomshjem med 25 pladser.²³

Folketællingen af 1940 opgjorde blandt beboerne 24 patienter, hvoraf den ældste var født i 1851, foruden 5 husassistenter, en økonoma, en køkkenpige, en sygeplejerske og en portner med familie.²⁴

Amtsplejestiftelsens drift kan man følge gennem stillingsannoncer, dødsannoncer og redaktionel omtale. Den udviklede sig med årene til noget, der lignede et psykiatrisk plejehjem. Efter nedlæggelsen af amterne i 2006 blev driften overtaget af kommunen, der i dag anvender huset som botilbud for borgere, der har diagnoser inden for autismspektrummet, kan man læse på kommunens hjemmeside.

Den smukke bygning

I sin artikel om huset på Dronning Margrethesvej konkluderer Furdal temmelig håndfast, at husets udseende må være inspireret af den tyske højskole i Tinglev. Med mindre arkitekten selv deklarerer sin inspirationskilde, er det ofte vanskeligt at udpege, hvor ideerne kommer fra, og man kan derfor heller ikke bare afvise Furdals hypotese, men sagen er den, at inspirationen typisk kom så mange steder fra. Sindings kasernebyggerier læner sig op ad den i tiden omkring 1. Verdenskrig så populære ny-barok, der i Roskilde også er repræsenteret i Roskilde Højskole fra 1907, et af Ulrik Plesners første forsøg i den stil. Divisionskommandobygningen er derimod mere i slægt med den såkaldte nationale stil og Bedre Byggeskik. Et karakteristisk motiv er de to gavlkviste, der er forbundet af sammenhængende kvistvinduer indrammet af bindingsværk. Det kan Sinding have haft fra Tinglev, men f.eks. også fra Martin Nyrops hovedbygning på Vallekilde Højskole fra 1909. Også Kristoffer Varmings hovedbygning fra 1913 til statshospitalet i Nykøbing S har et lignende motiv, dog med svungne gavle.

Hvorom alting er, deler jeg Furdals glæde over det smukke byggeri, der indgår i et kvarter af villaer med et tidstypisk enhedspræg. Selv om de enkelte huse ikke kan gøre

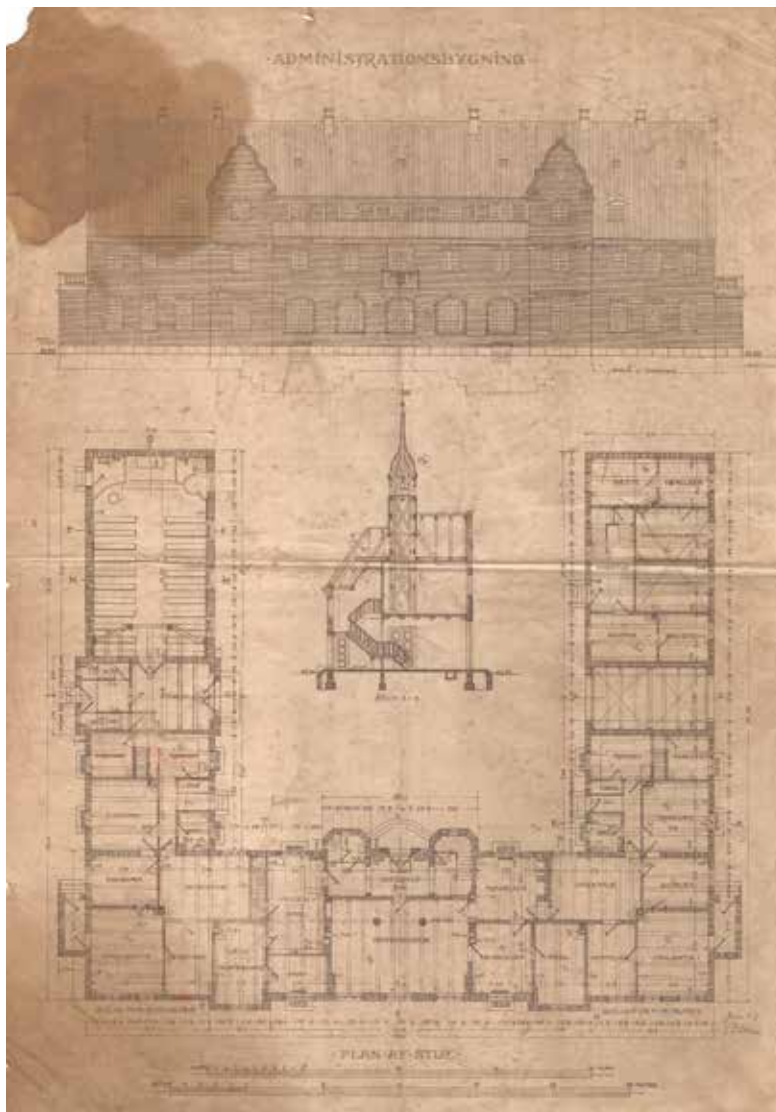

Fig. 7. Til Statshospitalet i Nykøbing Sjælland anvendte Kristoffer Varming i 1913 samme motiv som Sinding gjorde i Roskilde, dog med den forskel, at Varming gav sine gavlkviste lidt schwung. (Odsherred Lokalarkiv).

krav på at være fredningsværdige, udgør kvarteret et efterhånden sjældent eksempel på et samlet udtryk for nogle arkitektoniske og håndværksmæssige kvaliteter, der kulminerede netop i årene op til 1. Verdenskrig.

Litteratur

- Furdal, Kim, "Et stykke Heimatschutz-arkitektur i Roskilde" i: *Historisk Årbog for Roskilde Amt* 2020.
- Glahn, Henrik Egede: *Opmaalingen. Foreningen af 3. december 1892. Festskrift i anledning af 100-årsdagen*. Kunstakademiets Forlag 1992.
- Gram-Andersen, Jesper (red.): *Den sjællandske øgruppes landmilitære domiciler*, bind 1 og 2. Østre Landsdelskommando, Ringsted 1980 og 1982.
- Kongelig dansk Hof- og Statskalender 1913.
- Liebe, P.I. og E. Borgstrøm: *Hærens Garnisoner, indkvartering, kaserne og arealer samt særlige militære bygninger; Det kongelige Garnisonsbibliotekets litteraturfortegnelser IV*, København 1976.

- Sinding, Svend: "Statskaserne i de nye sjællandske Garnisonsbyer" i:
Architekten – Meddelelser fra akademisk Arkitektforening, 17. Aarg.,
nr. 11, 17. dec. 1914.
- Varming, Kristoffer, "Sindssygehospitalet i Nykøbing Sjælland", *Architekten –
Meddelelser fra akademisk Arkitektforening*, 19. Aarg., nr. 1, 7. okt. 1916.
- Weilbachs Kunstnerleksikon (online-udgaven).
- Zeuner, Jakob: *Roskilde Kloster. Gods og kloster – jomfruer og bønder,
Historisk Årbog for Roskilde Amt* 2021.

Noter

- 1 Gram-Andersen omtaler ikke de militære byggerier i Roskilde. Liebe og Borgstrøm har et par enkelte henvisninger, hvad angår kaserne, men ikke divisionskommandobygningen. Tak til Jesper Gram-Andersen for hjælp med artiklen.
- 2 Rigsarkivet, Krigsministeriets 4. Kontor, indkomne sager 1868-1950, Roskilde, forskellige sager 1912-1929. Kopi af tegningen i Roskilde Kommunes byggesagsarkiv.
- 3 *Kongelig dansk Hof- og Statskalender* 1913, sp. 413.
- 4 Sinding 1914.
- 5 Rigsarkivet, Krigsministeriets 4. Kontor etc., jf. byggesagen i Roskilde Kommunes byggesagsarkiv.
- 6 *Slagelse-Posten* 20. maj 1914.
- 7 *Roskilde Dagblad* 4. nov. 1915.
- 8 Rigsarkivet, Folketællingen 1. feb. 1916, Roskilde Købstad.
- 9 *Roskilde Dagblad* 12. feb. 1916.
- 10 *Roskilde Avis*, 14. maj 1923.
- 11 Annonce i *Roskilde Dagblad* 30. nov. 1923.
- 12 Se også Zeuner 139.
- 13 Budrundens dokumenter er samlet i et særligt læg i Rigsarkivet, Krigsministeriets 4. Kontor etc.
- 14 *Roskilde Avis*, 15. feb. 1924.
- 15 Rigsarkivet, Kirkebogen for Roskilde Domsogn, fødte mandkøn, november 1918. Moderens navn var Dagmar Marie Hansen. Se også Fengers lev-
nedsberetning, dateret juli 1920, i Ordenskapitlets arkiv.
- 16 *Roskilde Avis*, 1. okt. 1937. Se også samme 22. okt. 1937.
- 17 Rigsarkivet, Folketællingen 5. nov. 1925, Roskilde Købstad
- 18 *Roskilde Avis*, 20. juni 1925.
- 19 *Roskilde Avis*, 1. okt. 1937.
- 20 *Nationaltidende* 12. august 1936.
- 21 *Roskilde Avis* 16. okt. 1930.
- 22 *Roskilde Avis*, 1. okt. 1937. Se også samme 22. okt. 1937.
- 23 *Roskilde Avis*, 9. marts 1939.
- 24 Rigsarkivet, Folketællingen 5. november 1940, Roskilde Kommune.